PERIPLU CULTURAL IBERIC ÎN 2012

Victor Spinei

Summary: The author presents the results of an Iberian cultural journey made in 2012.

In two weeks, from 6th to 20th of November, 2012, he visited museums and historical monuments in Barcelona, Madrid, Burgos, Santiago de Compostela, Salamanca and Segovia.

All those seen with the eye of a medievalist, and related, are of particular interest for Romanian readers, especially for those who have not visited those places.

Keywords: Barcelona, Madrid, Burgos, Santiago de Compostela, Salamanca, Segovia, museum, historical monument.

După mai bine de un sfert de veac, un concurs de împrejurări m-a readus în spaţiul iberic, într-un areal ce se individualizează drept bornă inconturnabilă pe harta culturală a mapamondului. În precedenta descindere, întreprinsă în regim privat pe parcursul a trei săptămâni, avusesem ocazia să vizitez într-o cadenţă pe alocuri foarte alertă centre istorice de referinţă, precum Madrid, Aranhuez, Toledo, Escorial, Lisabona, Sevilla, Cordoba, Granada, Valencia, Barcelona şi Zaragoza. Ţintele principale ale respectivei călătorii fuseseră muzeele de istorie şi artă, precum şi monumentele laice şi ecleziastice, doar la Madrid având însă răgazul să lucrez preţ de trei zile la *Biblioteca Nacional de España*.

Periplul autumnal din 2012, limitat din păcate la doar două săptămâni, circumscrise perioadei dintre 6 şi 20 noiembrie, mi-a permis o viziune întregită a spectrului cultural al Spaniei, prin faptul că am vizat mai cu seamă entităţi urbane din partea nordică şi centrală a ţării. În acest voiaj mi-am rezervat patru zile pentru Barcelona, şase pentru Madrid şi câte o singură zi pentru Burgos, Santiago de Compostela, Salamanca şi Segovia, unde, la fel ca şi în călătoria anterioară, mi-am fixat drept obiectiv prioritar investigarea monumentelor medievale şi a colecţiilor muzeelor de istorie, arheologie şi artă. Impulsul de a înregistra şi a înţelege cât mai mult posibil a presupus un efort pe măsură, răsplătit însă pe deplin de satisfacţii ştiinţifice şi intelectuale.

O primă escală a fost făcută la Barcelona, capitala Cataloniei fiind

neîndoielnic una din metropolele cele mai frumoase şi atractive ale Vechiului Continent, cu o ofertă culturală deconcertantă, ce însumează ansamblurile arhitecturale, edificiile ecleziastice şi laice – medievale şi moderne –, muzeele, monumentele, spectacolele de muzică folclorică şi clasică, instituţiile de învăţământ etc.

Dintre unităţile muzeale reprezentative ale oraşului am reuşit să vizitez *Museu d'Història de Barcelona, Museu Frederic Marès, Museu Diocesà, Museu Nacional d'Art de Catalunya, Museu d'Arqueologia, Museu d'Art Contemporani* şi *Museu Picasso*. Primele trei reunesc admirabil exponate de artă romanică şi gotică, evidenţiindu-se sculpturile în lemn cu subiecte religioase de la începutul mileniului al II-lea al erei creştine, de o largă diversitate stilistică, păstrate într-un număr mult mai mare decât în oricare altă parte a Europei. Alături de acestea, respectivele muzee dispun de interesante sculpturi în piatră, picturi, ceramică, arme, ustensile cu funcţionalitate multiplă etc. din evul mediu, provenind din arealul urban al Barcelonei şi din alte zone ale Cataloniei.

Exponate de aceeaşi natură se conservă în număr mare la *Museu Nacional d'Art de Catalunya*, unul din complexele muzeale cele mai importante de pe Continent, o oglindă revelatoare a creativităţii artiştilor locali şi din alte ţinuturi ale Spaniei. Clădirea muzeului, amplasată în ambianţa peisagistică atractivă a colinelor Montjuic, a fost inaugurată în 1929, iniţial având o altă destinaţie, dar concedată colecţiilor expoziţionale în anul 1934. Între altele, muzeul deţine un fond remarcabil de fresce, de picturi pe altare şi pe pânză din evul mediu timpuriu şi mijlociu, realizate sub influenţa curentelor artistice bizantine, dar care reliefează o reală originalitate prin vigoarea şi inventivitatea cromatică. Pictura clasică spaniolă este reprezentată de tablouri ale unor artişti iluştri, precum Velasquez, Zurbaran, Ribera, El Greco şi Goya, alături de care pot fi admirate pânzele datorate lui Cranach, Tizian, Tiepolo etc. Cu toate că pictura şi sculptura spaniolă a secolului al XIX-lea a stat în umbra celei franceze – la fel ca şi şcolile artistice din Italia, Rusia, Suedia, România etc., nefigurând decât aleatoriu în tratatele generale de artă –, acestea nu au dus lipsă de valori autentice, fapt ce este relevat din plin de pânzele lui Mariano Fortuny, Ignacio Zuloaga, Ramon Casas, Joaquin Mir şi de sculpturile lui Joseph Llimona şi Julio Gonzáles, expuse în sălile marelui Muzeu al Cataloniei. Redobândirea prestigiului internaţional al picturii spaniole se datorează în mod prioritar creaţiei lui Pablo Picasso, Salvator Dali şi Juan Miró, prezenţi prin numeroase

lucrări în incinta edificiului.

Celui dintâi i s-a rezervat un spaţios muzeu ce-i poartă numele, fiind extrem de edificator pentru traiectoria evolutivă imprevizibilă şi pentru inepuizabila forţă de metamorfozare a unui creator de o ingeniozitate debordantă. Găzduit de câteva impozante clădiri medievale îngemănate, cele mai vechi datând din secolele XIII-XIV, cu numeroase încăperi şi dependinţe, Muzeul a luat fiinţă în 1963 din iniţiativa prietenului şi secretarului lui Picasso, Jaume Sabartés, şi cuprinde peste 3500 de lucrări. Vizitatorul are posibilitatea de a face cunoştinţă cu opere de tinereţe relativ mai puţin cunoscute ale artistului, din vremea sejurului la Barcelona, când picta într-o manieră clasică, etalând o stăpânire deplină a meşteşugului desenului şi coloritului. De-abia în aşa-numitele perioade albastre şi roz acesta îşi defineşte o manieră proprie de expresie, ce escamotează clişeele, pentru a deveni ulterior un promotor neostoit al cubismului şi suprarealismului, experienţe originale, dar, din păcate – după opinia noastră, poate desuetă –, cu consecinţe nu întotdeauna fericite pentru evoluţia picturii, în sensul că a servit drept reper pentru indivizi lipsiţi de propensiune artistică, incapabili să se exprime plastic nici măcar la un standard minimal. Muzeul deţine şi o vastă colecţie de forme ceramice smălţuite decorate de venerabilul artist, multe dintre ele fiind însă de un gust îndoielnic. Dincolo de anumite căutări mai puţin fertile, Picasso rămâne indubitabil un artist complex, de o prodigioasă şi fecundă inventivitate, cu o influenţă perenă asupra picturii secolului al XX-lea.

Ca multe alte metropole ale lumii contemporane, Barcelona deţine un modern şi excesiv de spaţios *Museu d'Art Contemporani*, proiectat de experimentatul arhitect american Richard Meier, dar înţesat de „creaţii" de o factură cel puţin ridicolă sau infantilă, uneori învecinată cu kitch-ul sau contaminată de viruşii vulgarizării. De exemplu, una din „opere" consta din trei sticle: una goală, alta umplută cu lichid pe jumătate şi a treia plină ochi. Altă „compoziţie" conţinea câteva cărămizi dispuse haotic, iar alta o adunătură de cârpe înfăşurate! Toate, bineînţeles, inoculate de un mesaj ce s-ar dori subtil şi profund, înveşmântat într-o recuzită de bună seamă perceptibilă exclusiv celor mai aleşi iniţiaţi sau, potrivit reclamei de pe sticlele de băuturi alcoolice, „pour les connaisseurs"! Ceea ce contrariază în primul rând în cazurile evocate nu este faptul că acestea se situează în zodia pseudotalentului grefat pe impostură şi tupeu, ci că autorităţi cu responsabilitate în domeniul cultural nu numai că tolerează bufoneriile şi ereziile acceptate doar de un

public minoritar snob sau naiv, ci şi le încurajează prin colectarea lor cu sume munificente în lăcaşuri expoziţionale, ceea ce conduce la o pervertire a bunului gust şi a noţiunii de estetic. Originalitatea reprezintă fără îndoială un aspect esenţial al creativităţii artistice, dar aceasta îşi pierde relevanţa dacă nu accede spre o autentică elevaţie spirituală. Anticipând făra să bănuiască evoluţia imprevizibilă a gustului artistic, eruditul iezuit Baltasar Gracián y Morales (1601-1658), autor al unor inspirate aforisme, avertiza asupra tendinţelor ce dobândeau profil încă în perioada de vitalizare a barocului: *Una mediana novedad suele vencer a la mayor eminencia envejecida* („O noutate de nimic te face să părăseşti ceea ce e nepreţuit, dar învechit”).

Plasat într-un cadru natural pitoresc, *Museu d'Arqueologia* (Fig. 2, A) dispune de o colecţie remarcabilă, cuprinzând numeroase piese din paleolitic, neolitic şi din perioadele de evoluţie ale civilizaţiei iberice, punice, greceşti, romane şi vizigote, recuperate prin săpăturile întreprinse cu competenţă de arheologii locali îndeosebi în deceniile postbelice. Conştientizând că aspectul general al spaţiului expoziţional nu excelează printr-o ţinută modernă, conducerea muzeului a demarat lucrări destinate reamenajării sale globale.

Dintre lăcaşele de cult medievale ale Barcelonei, am vizitat, între altele, *San Pau del Camp*, *Santa Maria del Mar* şi, bineînţeles, maiestuoasa Catedrală (*Catedral de la Santa Creu i Santa Eulàlia*) (Fig. 9, B) din centrul oraşului, o capodoperă a artei gotice, ridicată – la fel ca multe alte construcţii similare din Occident – de-a lungul mai multor secole, cu începere din veacul al XIII-lea. Turnul şi frontonul ei au fost terminate de-abia la începutul secolului al XX-lea, dar într-o manieră specifică evului mediu târziu, astfel că puţini vizitatori realizează că nu făceau parte organic din vechiul ansamblu arhitectural. În cripta şi în capelele sale îşi dorm somnul de veci Sfânta Eulàlia, martirizată potrivit tradiţiei catolice în perioada romană, Sfântul Olegarius Bonestruga, prestigios episcop reformator al oraşului, contele Ramon Berenguer I şi alte notabilităţi ecleziastice şi laice. O notă inedită şi amuzantă a respectabilului lăcaş îl conferă prezenţa în cloaşter a unui ţarc ce adăposteşte 13 gâşte gălăgioase, număr ce indică vârsta la care Eulàlia ar fi căzut victimă persecuţiilor.

Unul din edificiile bisericeşti cele mai faimoase ale Europei secolului XX este fără îndoială *Sagrada Familia* (Fig. 9, A), concepută de ilustrul arhitect Antonio Gaudi (1852-1926), căruia Barcelona îi

datorează mai multe construcţii civile expresive prin ingeniozitate (*Casa Batlló, Casa Milà, Casa Figueras, Parcul Güell*). Grandoarea proiectului şi sfârşitul subit al lui Gaudi, accidentat mortal de un tramvai, a întârziat finalizarea sa, cu toate eforturile persuasive depuse de municipalitate în ultimele decenii. Deşi nu a fost terminată, lucrarea lui Gaudi suscită o atracţie ineluctabilă pentru toate categoriile de turişti, de natură să acrediteze aserţiunea că nu întotdeauna operele finite sunt mai izbutite, mai reprezentative şi mai captivante decât cele neterminate. În sprijinul acestei idei aş menţiona faptul că din cele nouă simfonii ale lui Schubert, singura cu un statut infailibil de capodoperă şi, în mod firesc, cea mai frecvent interpretată este cea din care au fost compuse numai primele două părţi, aşa-numita *Unvollendete* („Neterminata"), după cum şi o altă creaţie nemuritoare a muzicii clasice, *Requiem*-ul mozartian, a rămas nedesăvârşită din cauza morţii premature a genialului compozitor. Dacă ne-am extinde excursul şi în sfera plasticii, cantonându-ne în acelaşi câmp referenţial, s-ar putea evoca tulburătoarea *Pietà Rondanini* a lui Michelangelo, păstrată la Castello Sforzesco din Milano, căreia i-au lipsit destul de puţine lovituri de daltă spre a fi finisată.

Multe din monumentele şi muzeele din Barcelona stau mărturie pentru de epoca de mare glorie a Aragonului din secolele XIII-XIV, când Regatul a devenit o putere redutabilă în bazinul mediteraneean, deţinând nu numai Balearele, ci şi Corsica, Sardinia şi Italia Meridională, şi preluând temporar supremaţia politică în Grecia centrală**.** Renumita companie catalană de mercenari a lui Roger de Flor (1267-1305), evidenţiată în înfruntările cu turcii, iar ulterior răzvrătită împotriva autorităţii bazileilor de la Constantinopol, a semănat haos şi derută în provinciile balcanice şi asiatice al Imperiului bizantin până la asasinarea temerarului ei comandant. O consecinţă directă a veleităţilor hegemonice ale Aragonului în Europa mediteraneeană l-a constituit crearea remarcabilei şcoli cartografice din Mallorca şi realizarea unora din cele mai precise hărţi ale bazinului Mării Mediteraneene, precum harta lui Angelino Dulcert din 1339, portulanul-atlas din 1374-1376, atribuit lui Abraham Cresques, şi portulanul lui Guilermo Soler din 1385. În aceste lucrări cartografice este redat cu acurateţe şi conturul Mării Negre, pe ţărmul ei vestic figurând centrele portuare de la Cetatea Albă (Moncastro), Constanţa, Mangalia etc. Relativ de puţină vreme, în *Archivo de la Corona de Aragón* de la Barcelona a fost depistat un act emis în latină în anul 1412 la Suceava de Alexandru cel Bun, unic până

www.cimec.ro

în prezent în diplomatica Moldovei, în care se acorda dreptul de liberă trecere prin voievodat unui pelerin şi diplomat, Alfonso Mudara, originar din Castilia. Cunoştinţe vagi asupra romanităţii carpato-balcanice fuseseră înregistrate în Regatul castilian cu multă vreme înainte. Astfel, într-o lucrare de sinteză asupra istoriei Spaniei, reputatul cărturar, originar din Navarra, Rodrigo Jiménez (Ximénez) de Rada (c. 1170-1247), titular al jilţului arhiepiscopal de la Toledo, îi enumera între descendenţii lui Iafet pe *Blaci*, alături de alte popoare din jumătatea răsăriteană a Europei (greci, bulgari, cumani, slavi, boemi, poloni, unguri), informaţie până în prezent nevalorificată în mod consistent în istoriografia românească. Câteva decenii mai târziu, un alt erudit de notorietate, literatul şi teologul Ramon Llull (Raymundus Lullus) (c. 1232-1315), născut la Palma de Mallorca, îi menţiona pe români (*Blanqui*) printre neamurile schismatice.

Periplul hispanic a continuat prin vizitarea într-o dinamică susţinută a unor vechi şi reprezentative centre citadine din jumătatea septentrională a Peninsulei Iberice. După plecarea din capitala Cataloniei, am făcut o primă descindere la Burgos. În oraş se păstrează numeroase vechi ansambluri arhitecturale. Ca în toate oraşele medievale occidentale, edificiul cel mai impozant din Burgos era reprezentat de Catedrală (Fig. 8, A), aceasta fiind a treia ca mărime din Spania, după cele de la Sevilla şi Toledo. Dedicată Sfintei Fecioare, construcţia lăcaşului a fost demarată în 1221 şi a durat peste trei secole. Prospectarea edificiului relevă că au existat două etape principale de construcţie de factură gotică, ulterior interiorul fiind prevăzut cu numeroase adaosuri baroce. Catedrala adăposteşte locul de veci al legendarului El Cid (Rodrigo Diaz) – eroul luptelor cu maurii, portretizat în poemul **Cantar del mio Cid** şi în drama corneilliană – şi al soţiei sale, Doña Jimena. Cidului i-a fost dedicată o impozantă statuie ecvestră, amplasată lângă un pod de pe râul Arlanzón, care traversează zona urbană mediană. La Burgos am mai vizitat Biserica San Lesmes, construcţie gotică din secolul al XIV-lea, unde se păstrează mormântul patronului lăcaşului şi, totodată, al oraşului, plasat în centrul edificiului, în vreme ce alte pietre funerare, ale unor somităţi ecleziastice şi laice din evul mediu, erau dispuse de-a lungul pereţilor laterali. De asemenea, am avut oportunitatea de a intra în *Casa del Cordón* (*Palacio de los Contestables de Castilla*), ridicată la sfârşitul secolului al XV-lea. Aici a fost primit Cristofor Columb de monarhii catolici în 1497, după întoarcerea din a doua călătorie în Lumea Nouă şi tot aici s-a consumat

oficializarea unirii Regatului Navarrei cu Castilia în 1515, palatul servind drept reşedinţă temporară a regilor Spaniei vreme de trei secole.

La Santiago de Compostela edificiul cel mai remarcabil este, indubitabil, faimoasa Catedrală (Fig. 8, B) construită de-a lungul secolelor XI-XIII. Nucleul său principal – romanic (*Catedral vieja*) – se compune dintr-o amplă navă centrală, flancată de nave laterale cu stâlpi şi pilaştri, dispunând de o articulare bogată. Porticul Gloriei din centrul nartexului este împodobit cu sculpturi datorate meşterului Mateo, realizate în secolul al XII-lea. Sub altar se găseşte o criptă unde erau adăpostite raclele cu moaştele Sfântului Iacob şi ale discipolilor săi, Sf. Teodor şi Sf. Atanasie. În partea dreaptă a navei centrale a fost adosat un cloaşter rectangular cu suprafaţa foarte întinsă. În faţa vechiului portal romanic, la mijlocul secolului al XVIII-lea a fost ridicată de către arhitectul Fernando Casas y Novoa o faţadă somptuoasă în stil baroc.

Faima lăcaşului se explică prioritar de faptul că aici se păstrează moaştele apostolului Iacob, căruia i se atribuie începutul evanghelizării Peninsulei Iberice. După şapte ani de misionarism, acesta a revenit la Locurile Sfinte, unde a căzut victimă represaliilor anticreştine declanşate de Herod Agrippa. Siliţi să pornească în pribegie, discipolii i-au luat trupul şi l-au reînhumat în Spania, într-un loc uitat în urma conturbărilor provocate de invaziile populaţiilor barbare. Potrivit tradiţiei, mormântul său ar fi fost depistat în secolul al IX-lea de un păstor călăuzit de o stea. Atunci când regele Asturiei Ramiro I a înfruntat pe mauri la Clavijo, în 844, oştirii sale i s-ar fi alăturat un cavaler pe un cal alb, purtând un stindard alb cu o cruce roşie, iar intervenţia sa a înclinat decisiv balanţa victoriei în favoarea creştinilor. În persoana cavalerului aceştia l-au recunoscut pe Sf. Iacob, care a dobândit numele de *Matamore* („exterminatorul de mauri”) şi a devenit patron emblematic al Reconquistei.

Încă din evul mediu, Santiago de Compostela a reprezentat un centru predilect de pelerinaj, rivalizând cu Ierusalimul şi Roma. În timpul rămas la dispoziţie, am reuşit să vizitez Biserica *Santa Maria Salomé* şi Facultatea de Geografie şi Istorie a Universităţii (întemeiată în 1495). Printre piesele provenind din Egiptul antic, depozitate în muzeul cu caracter didactic al Facultăţii, am depistat un interesant vas sferoconic din secolele XIII-XIV, aparţinând unui tip având analogii şi în spaţiul nord-vest pontic.

Următoarea escală din voiajul iberic l-a constituit vechiul centru

www.cimec.ro

castilian de la Salamanca, evoluat dintr-o prosperă aşezare citadină romană, distrusă în mai multe rânduri de raidurile terifiante ale maurilor. Din perioada romană s-a păstrat în extremitatea sud-vestică a oraşului un pod masiv de piatră peste râul Tormes (Fig. 1, A). Reconstituirea nucleului urban – în 1085 – s-a datorat lui Alfons VI, la prestigiul său contribuind întemeierea unei universităţi în 1215, în aceeaşi vreme în care era fondată şi cea de la Paris. Dintre dascălii de mare faimă ai Universităţii de la Salamanca s-a numărat reputatul scriitor şi filozof Miguel de Unamuno (1864-1936), care în anii senectuţii a fost investit cu funcţia de rector. Perimetrul central al oraşului este ocupat de *Plaza Mayor* (Fig. 7, A), constând dintr-un ansamblu arhitectural armonios, prevăzut la parter cu galerii cu arcade, ridicat din iniţiativa regelui Filip V (1700-1746), spre a recompensa orăşenii pentru fidelitatea dovedită pe parcursul îndelungatului Război de seccesiune. Între Plaza Mayor şi râul Tormes se situează cele două catedrale, cea veche şi cea nouă (*Catedral vieja* şi *Catedral nueva*). Construită în secolul al XII-lea în stilul romanic al epocii, cea veche are absida centrală decorată de pictorul Niccolo din Florenţa în 1445, alte picturi datorându-se lui Fernando Gallego şi Jan de Flandra. Din cloaşter pornesc un mănunchi de capele cu numeroase fresce, sculpturi în piatră şi lemn, pietre de mormânt etc. Catedrala veche este flancată de cea nouă, de factură gotică târzie, începută în anul 1513 şi terminată în 1560, cu adaosuri ulterioare baroce. Construcţia impresionează nu numai prin maiestuozitate, ci şi prin dantelăria în piatră a portalului central, a cornişelor şi a coloanelor. Dintre vechile biserici ale oraşului prezintă, de asemenea, interes *San Martin* şi *San Benito*, prima romanică, cealaltă gotică.

Amplasată într-un teren cu povârnişuri şi văi pitoreşti, cu străzi înguste ce şerpuiesc într-o dispunere negeometrică, Segovia respiră un aer medieval, conferit de trama stradală contorsionată şi de multitudinea de biserici. Intrarea în cartierul vechi este dominată de un apeduct roman impozant (Fig. 1, B), una din cel mai bine conservate construcţii de acest gen din Europa. Arabii au acordat şi ei atenţie aşezării, care însă a cunoscut o epocă de vertiginoasă dezvoltare de-abia în evul mediu târziu sub oblăduirea regilor castilieni, când beneficia de un potenţial demografic cifrat la câteva zeci de mii de locuitori. Pentru protejarea acestora, oraşul dispunea de ziduri masive de fortificaţie şi de un alcazar plasat într-o zonă cu protecţie naturală pe mai multe laturi. În chip firesc, edificiul cel mai grandios din oraş este Catedrala gotică târzie *Nuestra*

Señora de la Asunción y de San Frutos (Fig. 7, B) proiectată la iniţiativa lui Carol V Quintul, rege al Spaniei (1516-1556) şi împărat al Sfântului Imperiu Roman (1519-1556). De real interes sunt numeroase alte biserici, începând cu *San Millán*, construită în secolul al XII-lea în stil romanic şi admirabil conservată. În perimetrul urban central se grupează mai multe lăcaşe de cult, tot de factură romanică, cu inerente adaosuri gotice sau baroce, precum *San Clemente*, *San Martin, San Esteban, San Quirce, San Nicolás, San Domingo de Guzmán, Santisima Trinidad* etc.

Ultima etapă a sejurului iberic s-a consumat la Madrid, metropolă cu viaţă culturală efervescentă şi cu o dinamică stradală specifică lumii mediteraneene. În perioada romană şi vizigotă, în actuala sa circumferinţă nu s-au identificat decât aşezări de factură rurală, care au evoluat spre un stadiu citadin de-abia la cumpănă de milenii, în vremea cuceririi arabe, când a fost prevăzută cu o centură fortificată. Ofensiva creştină din secolul al XI-lea a permis încorporarea oraşului în Regatul Castiliei şi implicit a asigurat condiţii pentru o evoluţie prosperă, mai cu seamă după strălucita victorie de la Las Navas de Tolosa (1212), care a înlăturat pericolul expansiunii musulmane în regiune. Decizia asumată de Filip II în 1561 de a stabili capitala Spaniei la Madrid, într-un moment de apogeu pe plan politic şi economic al Regatului, a configurat un statut privilegiat pentru viitoarea metropolă. Prezenţa statornică sau episodică în oraş a unor personalităţi de talia lui Cervantes, Lope da Vega, Calderon de la Barca, Tirso de Molina, Velasquez, Cano, Zurbaran a conferit strălucire Renaşterii spaniole.

Precum Luvrul la Paris, Pergamonul la Berlin, Ermitajul la Sankt-Petersburg, Kunsthistorisches Museum la Viena şi Metropolitanul la New York, *Museo del Prado* (Fig. 3, A) reprezintă complexul muzeal cel mai atractiv din capitala Spaniei, depozitar al unor valori culturale de interes major, multe dintre ele unicate în patrimoniul mondial. Copleşitoare sunt, în primul rând, pânzele marilor maeştri spanioli: Velasquez, Murillo, Ribera, Zurbaran, Goya, cărora li se poate asocia, neîndoielnic, inimitabilul El Greco. La aceştia se adaugă numeroşi clasici europeni, precum Dürer, Bosch, Bruegel, Rembrandt, Rubens, Tizian, Caravaggio, Tintoretto etc. Tulburătoare sunt creaţiile lui Francisco de Goya din perioada neagră şi cele cu imagini halucinante ale lui Hieronymus Bosch şi Pieter Bruegel: dacă primele, aparţinând lui Goya, prefaţează impresionismul, cele ale maeştrilor flamanzi anticipează suprarealismul. Foarte bine reprezentată este şi sculptura romană, majoritatea pieselor

www.cimec.ro

provenind din spaţiul iberic. Tablourile din pinacotecă s-au aflat în cea mai mare parte în proprietatea suveranilor spanioli, fiind strămutate în 1819 în actuala clădire neoclasică, proiectată de Juan de Villanueva.

Cu toate că a fost inaugurată pentru marele public de-abia în 1993 şi este departe de a avea faima dobândită de *Museo del Prado*, *Museo Carmen Thyssen-Bornemisza* dispune de un patrimoniu incredibil de valoros. Colecţia a fost constituită prin râvna unor persoane dotate nu numai cu imense resurse financiare, ci şi cu un rafinat gust artistic. Exponatele colectate de familia Thyssen-Bornemisza pe parcursul a două generaţii au fost achiziţionate în 1993 de statul spaniol. O anumită parte a lor fusese concedată către *Museu Nacional d'Art de Catalunya* din Barcelona, dar partea esenţială a colecţiei, cuprinzând circa 800 de opere, se află expusă în *Palacio de Villahermosa*, edificat în stil neoclasic la cumpăna dintre secolele XVIII şi XIX. Se pot admira aici creaţii de mare valoare şi diversitate, începând cu prerenascentiştii italieni şi până la artiştii de calibru ai secolului al XX-lea: Fra Bartolomeo, Dürer, Cranach, Gentile Bellini, Tizian, Caravaggio, El Greco, Van Dyck, Goya, Bernini, Rodin, Monet, Gauguin, Renoir, Degas, Beckmann, Picasso etc., florilegiu ce completează în mod fericit zestrea curentelor artistice mai puţin sau deloc reprezentate la Prado.

La fel ca şi la Barcelona, picturii moderne i s-a afectat la Madrid o clădire uriaşă – *Museo Reina Sofia* –, unde se află expusă faimoasa compoziţie *Guernica*, realizată în 1937 de Pablo Picasso, inspirată de hecatomba provocată de bombardamentul aviaţiei germane în vremea Războiului civil. Bucurându-se de ataşamentul multor reprezentanţi de seamă ai elitei intelectuale a vremii, precum Alberti, Aragon, Bernanos, Buñuel, Camus, Casals, Dos Passos, Ehrenburg, Fox, Guillén, Hemingway, Koestler, Lorca, Malraux, Neruda, Orwell, Rolland, Vallejo etc., tabăra republicană, dominată de socialişti, anticlericali şi anarhişti, având suportul eficient şi cinic al regimului stalinist şi al partidelor comuniste europene obediente, a întrunit un capital de simpatie şi înţelegere din partea opiniei publice de pe Continent mult mai consistent decât gruparea naţionalistă, mai ales că aceasta a scontat pe sprijinul deloc onorabil al regimurilor fasciste. În partizanatul lor, atât Pablo Picasso, cât şi alţi exponenţi ai curentelor „democratice", nu au avut luciditatea şi onestitatea să dezavueze şi atrocităţile, nu mai puţin grave, produse de cei apropiaţi ideologici, ci le-au înfierat şi mediatizat doar pe acelea ale adversarilor. Revenind la patrimoniul deţinut de *Museo Reina*

Sofia, am sesizat nu fără disconfort că, pe lângă pânzele semnate de Picasso, Jawlensky, Beckmann, Bacon şi Miró, abundă elucubraţiile penibile ce reprezintă un apanaj al snobilor, ipocriţilor şi frivolilor. Muzeul cu patronaj regal a fost inaugurat relativ recent – în 2003 –, astfel că deocamdată spaţiul său uriaş nu a putut fi ocupat integral. Oricum, multe din sălile cu exponate nu deşteaptă mai multe satisfacţii intelectuale decât cele rămase goale. Cu riscul asumat de a leza preceptele obscure ale avangardiştilor radicali şi de a fi etichetat drept colportor al ideilor perimate, vom notifica faptul că nonconformismul nu se asociază în mod necondiţionat cu valoarea, iar aceasta nu numai în pictură şi sculptură, ci şi în muzica dodecafonică ori în beletristica afectată de suprarealismul epigonic. Nu ne pierdem speranţa că vizavi de asemenea tendinţe obnubilate de frondă neconstructivă se va contura, la un moment dat, un curent de opinie decent, amplu şi ferm, care să-şi asume mărturisirea sfioasă şi de bun simţ a copilaşului din basmul lui Andersen: „Regele e gol!”

Un obiectiv de mare atractivitate al Madridului îl reprezintă *Palacio Real* (Fig. 3, B), complex arhitectural maiestuos, cu încăperi luxoase, ornate abundent cu mobilă, tapiserii, pardoseli, lampadare, oglinzi, draperii şi tablouri scumpe. Dintre portretele suveranilor de detaşează în modul cel mai evident acelea datorate lui Francisco de Goya (1746-1828). Foarte bogat este şi pavilionul cu sălile cu armament, unde exponatele cele mai vechi, provenind în cea mai mare parte din Europa Occidentală, nu depăşesc ca vechime secolul al XV-lea. Pe lângă acestea sunt expuse mai multe arcuri şi tuiuri turceşti, capturate în marea bătălie navală de la Lepanto de la 7 octombrie 1571, care a transformat în derizoriu veleităţile otomane de a-şi impune supremaţia în Mediterana.

Spre marele meu regret, nu am putut examina renumitele colecţii aflate în patrimoniul Muzeului de Arheologie, imobilul fiind închis de mai multe luni în vederea unor ample reparaţii şi restructurări. Din aceleaşi raţiuni, nici biblioteca instituţiei nu se afla în stare funcţională, ceea ce nu mi-a permis consultarea publicaţiilor periodice şi a sintezelor recente privind civilizaţia medievală a bazinului vest-mediteraneean. Spre a ieşi din impas, am socotit oportun să apelez la resursele documentare de la *Deutsches Archäologisches Institut, Abteilung Madrid*, opţiune inspirată, întrucât am avut acces la bogatele fonduri de carte ale bibliotecii, fapt facilitat de rigorile sale organizatorice moderne. La Secţia madrilenă de la *Deutsches Archäologisches Institut*, fondată în

1943 şi redeschisă în 1954, m-am bucurat de ospitalitatea directoarei instituţiei, prof.dr. Dirce Marzoli, căreia îi datorez expuneri cuprinzătoare asupra rezultatelor săpăturilor arheologice coordonate şi finanţate de Institut în cuprinsul Peninsulei Iberice, în cooperare cu specialiştii autohtoni. Totodată, am convenit împreună cu prof.dr. Dirce Marzoli să iniţiem un schimb regulat de publicaţii între instituţiile pe care le reprezentăm.

Depărtarea de locurile de obârşie n-a reprezentat o oprelişte pentru uitarea realităţilor curente din ţară, în condiţiile în care un număr extrem de mare de conaţionali au descins în ultimele două decenii pe meleagurile iberice pentru a-şi găsi un loc decent de muncă, astfel că i-am întâlnit frecvent atât la Madrid, cât şi în celelalte oraşe vizitate. Ne-am intersectat nu în incinte muzeale sau în săli de spectacole, ci în spaţiul stradal, percepându-le apăsarea preocupării de a-şi asigura subzistenţa de zi cu zi. Involuntar mi-am rememorat faptul că, în anii postbelici, distinşi intelectuali, precum Alexandru Busuioceanu, Alexandru Ciorănescu, Vintilă Horia, Aurelio Răuţă etc. reuşiseră să-şi dobândească un loc de vază în elita cărturărească a Spaniei, în vreme ce astăzi nu-mi este cunoscut ca vreun compatriot să fi întrunit o astfel de respectabilitate.

Descinzând în mediile culturale şi ştiinţifice hispanice, eram încunoştinţat despre avertismentele pe alocuri obsesive şi pline de fervoare ale unor eruditi spanioli de mare prestigiu, lansate cu încă mult timp în urmă, asupra riscurilor imprevizibile generate de ignorarea dezideratului respectării exigente a tradiţiilor şi moştenirii culturale a generaţiilor revolute. Astfel, istoricul şi literatul Marcelino Menéndez y Pelayo (1856-1912) opinase: *Donde no se conserva piadosamente la herencia de lo pasado [...], no esperemos que brote un pensamiento original ni una idea dominadora* („Acolo unde nu se păstrează cu pietate moştenirea trecutului [...], nu vă aşteptaţi să apară o gândire nouă sau o idee călăuzitoare”). La rândul său, învăţatul şi politicianul Juan Vázquey de Mella y Fenjal (1861-1928) se exprimase şi mai tranşant: *Los pueblos se enlazan con la muerte el mismo dia que se divorcian de su historia* („Popoarele se logodesc cu moartea în aceeaşi zi în care se despart de istoria lor”). Apeluri de această factură nu au rămas fără ecou, astfel că un ilustru succesor al reprezentanţilor intelectualităţii mai sus-menţionaţi, José Ortega y Gasset (1883-1955), relevând aspectele specifice cutumelor spaniole şi reticenţa sa faţă de modelele străine, sesiza „o năzuinţă neîmblânzită de a dăinui, de a nu se schimba, de a se perpetua

într-o substanţă identică. Veacuri de-a rândul, poporul nostru nu a vrut să fie altfel de cum este; n-a vrut să fie ca altul”. În esenţă, prin aceste notificări, inserate într-una din lucrările sale de referinţă – **Dezumanizarea artei** –, se confirma realitatea pozitivă a individualităţii şi perenităţii culturale hispanice.

Pe deplin profitabilă pentru lărgirea orizontului cărturăresc, călătoria din 2012 mi-a prilejuit totodată constatarea directă că Spania, dincolo de vremelnice disfuncţionalităţi economice şi de avatarurile provocate de determinismul tehnologic, este o ţară prosperă şi dinamică, cu mari ambiţii în diverse paliere ale cotidianului. În acest caz, dar şi pretutindeni, se valideaza convingerea potrivit căreia tradiţia fără înnoire poartă pecetea anchilozării şi apasă ca o povară, după cum şi modernizarea lipsită de ponderea substanţială a tradiţiei rămâne fadă şi sterilă.

www.cimec.ro

A

B

Fig. 1. A, Salamanca, pod roman peste râul Tormes; B, Segovia, apeduct roman.

A

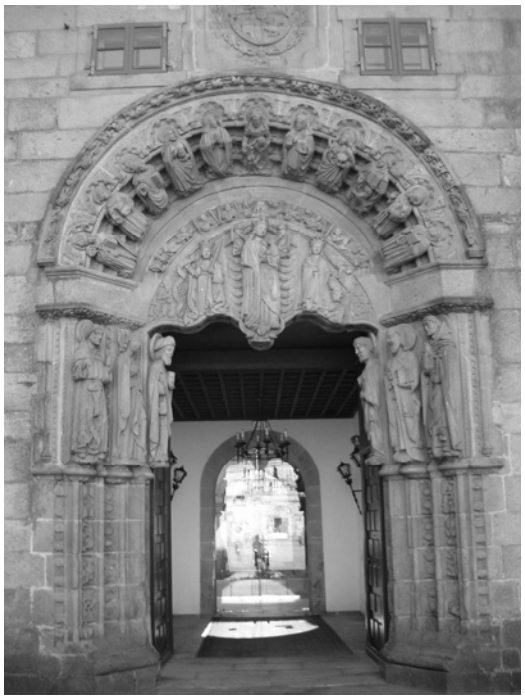

B

Fig. 2. A, Barcelona – *Museu d'Arqueologia*; B, Intrarea în clădirea Rectoratului Universităţii din Santiago de Compostela

www.cimec.ro

A

B

Fig. 3. Madrid. A, *Museo del Prado*; B, *Palacio Real*

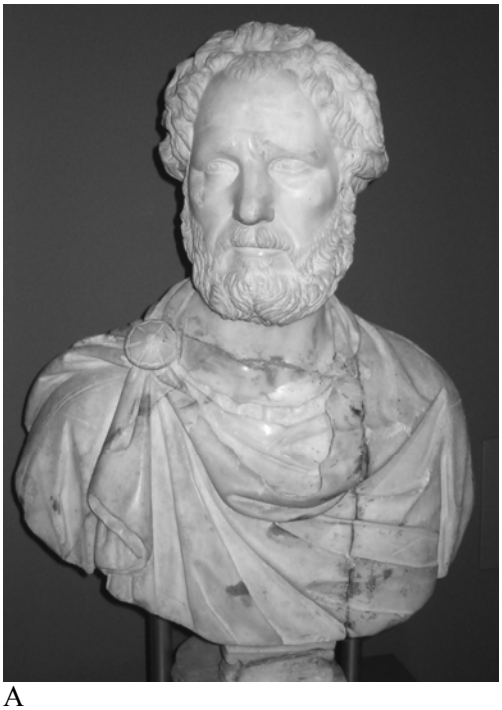

A

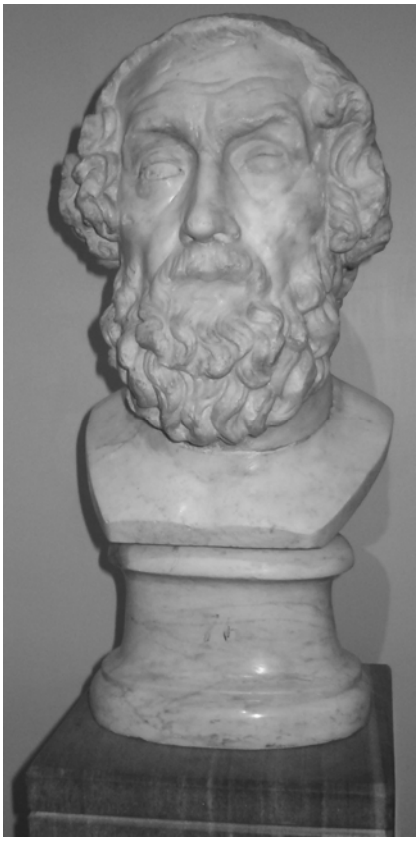

B

Fig. 4. Barcelona. A, *Museu d'Història de Barcelona.* Bust roman din secolul II d.I.Hr; B, Madrid, *Museo del Prado,* Copie romană a bustului lui Homer (cca. 120 d.I.Hr.).

www.cimec.ro

A

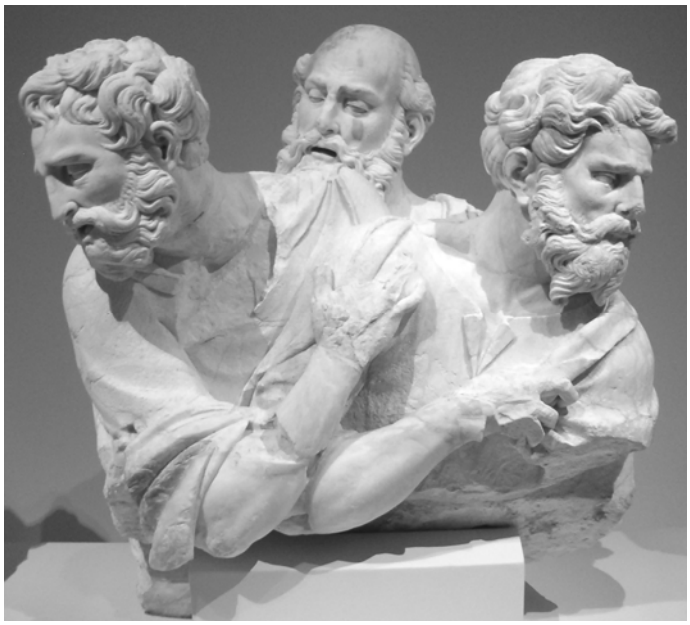

B

Fig. 5. Barcelona, *Museu Nacional d'Art de Catalunya.* Grup statuar reprezentând pe apostoli, sculptat de Damià Forment şi colaboratorii săi în 1534-1537, provenind de la biserica Sant Miquel din Barcelona

www.cimec.ro

A

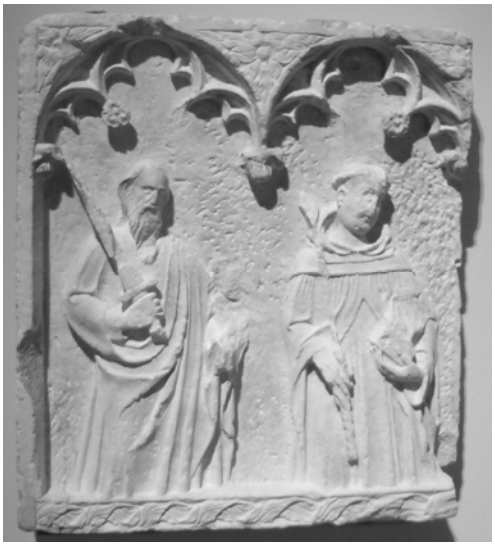

B

Fig. 6. Barcelona. A, *Museu Frederic Marès.* Imaginea Sf. Dominic din secolul XIV, provenind de la biserica de la Canet lo Roig; B, *Museu Nacional d'Art de Catalunya.* Basorelief din secolul XIV, înfăţi- şându-i pe Sf. Pavel şi Sf. Dominic, provenind probabil de la mănăstirea de la Santa Maria de Benifassà

www.cimec.ro

A

B

Fig. 7. A, Salamanca – *Plaza Mayor*;
B, Segovia – Catedrala *Nuestra Señora de la Asunción y de San Frutos*

A

B

Fig. 8. Catedralele de la Burgos (A) şi Santiago de Compostela (B).

www.cimec.ro

A

B

Fig. 9. Barcelona. A, *Sagrada Familia*, proiectată de Antonio Gaudi - portal sculptat; B, *Catedral de la Santa Creu i Santa Eulàlia.*